

Τα σχέδια εργασίας και το αναδυόμενο πρόγραμμα στα νηπιαγωγεία: Βασικές αρχές και χαρακτηριστικά στοιχεία

Πηνελόπη Κουλούρη, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Περίληψη

Τα σχέδια εργασίας είναι έρευνες θεμάτων που επιλέγουν τα παιδιά. Οι στόχοι είναι προσωπικοί ή συλλογικοί. Τα παιδιά σχεδιάζουν την πορεία της έρευνας, συζητούν και παίρνουν αποφάσεις οι οποίες καθορίζουν και την εξέλιξη του σχεδίου εργασίας. Πρόκειται για αναδυόμενο πρόγραμμα. Οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται, στο πλαίσιο αυτής της δράσης, είναι βιωματικές και επικοινωνιακές, ενθαρρύνουν τη συμμετοχή, την πρωτοβουλία, τη συνεργασία, τη δημιουργικότητα και το διάλογο, συνδέουν το πρόγραμμα με την καθημερινή πρακτική και το σχολείο με την τοπική κοινότητα. Έμφαση δίνεται κυρίως στην εργασία σε μικρές ομάδες.

Οι ραγδαίες μεταβολές στην οικονομία, την τεχνολογία και κατά συνέπεια στους κοινωνικούς θεσμούς, όπως είναι η οικογένεια και η σχολική τάξη επηρεάζουν σημαντικά την προσχολική αγωγή και το νηπιαγωγείο παγκόσμια. Αλλάζουν το ρόλο του, τη δομή του και τη σχέση του με τις άλλες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Όσον αφορά τα προγράμματα εκπαίδευσης συνδέονται με πρακτικές αναπτυξιακά κατάλληλες για παιδιά αυτής της ηλικίας σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία, με τη δομητική προσέγγιση και τη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης.

Για τους λόγους αυτούς τα θέματα που αφορούν την προσχολική αγωγή αποτέλεσαν αντικείμενο πολλαπλών συζητήσεων, στο πλαίσιο της εκπαιδευ-

Η κ. Πηνελόπη Κουλούρη είναι Νηπιαγωγός.

τικής πολιτικής των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Commission, 2000) και αντικείμενο μελέτης δώδεκα κρατών μελών του ΟΟΣΑ, της Αυστραλίας, του Βελγίου, της Δημοκρατίας της Τσεχίας, της Δανίας, της Φινλανδίας, της Ιταλίας, των Κάτω Χωρών, της Νορβηγίας, της Πορτογαλίας, της Σουηδίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (OECD, 2001).

Σε κάθε περίπτωση, τονίζεται η ανάγκη για ποιοτική εκπαίδευση ίσων ευκαιριών όχι μόνο για την πρόληψη της σχολικής διαρροής και της σχολικής αποτυχίας αλλά και για την ανάπτυξη μεθοδολογικών ικανοτήτων, αξιών και στάσεων των μαθητών προκειμένου να αντιμετωπίσουν την «κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας» και να ζήσουν δημιουργικά σε μια δημοκρατική κοινωνία που νοιάζεται για όλους τους πολίτες της. Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο προκειμένου να πετύχει μια εκπαιδευτική παρέμβαση για να ανταποκριθεί το νηπιαγωγείο στη νέα αναδυόμενη αποστολή του, προτείνει την πιλοτική εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης και την εισαγωγή των σχεδίων εργασίας στα νηπιαγωγεία¹.

Τα σχέδια εργασίας

Η προσέγγιση ανάπτυξης θεμάτων ή αλλιώς θεματική προσέγγιση και τα σχέδια εργασίας είναι οι κυρίαρχες μαθησιακές προσεγγίσεις με έμφαση τη διαθεματικότητα, που συναντά κανείς στα προγράμματα του Νηπιαγωγείου σήμερα.

Η προσέγγιση ανάπτυξης θεμάτων οργανώνει το πρόγραμμα γύρω από θέματα που επιλέγονται, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες των παιδιών και οι στόχοι του προγράμματος. Συνήθως, η ανάπτυξη ενός θέματος παρουσιάζεται με τη μορφή ιστογράμματος (Krogh, 1995). Το θέμα βρίσκεται στο κέντρο και εξακτινώνεται σε μαθησιακές περιοχές και προγράμματα σχεδιασμού και ανάπτυξης κατάλληλων δραστηριοτήτων για μικρά παιδιά.

Τα σχέδια εργασίας (project approach) είναι συνεργατικές κυρίως έρευνες θεμάτων (Katz & Chard, 1989), που επιλέγουν τα παιδιά και οι οποίες προκύπτουν από συζητήσεις, από ένα τυχαίο γεγονός ή από κάποιο πρόβλημα που εμφανίζεται και πρέπει να λυθεί. Προκειμένου να δοθούν απαντήσεις σε ερωτήματα που αναδύονται και καταγράφονται με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, συνήθως ολόκληρη η τάξη εργάζεται σε μικρές ομάδες. Οργανώ-

1. Με τις υπουργικές αποφάσεις Φ 12.1/1023/Γ1/92118-10-2001 και Φ121/806/76691/Γ1/17-7-2002 149 νηπιαγωγεία συμμετέχουν στο πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης.

νουν ένα σχέδιο δράσης. Συλλέγουν και καταγράφουν πληροφορίες από διάφορες πηγές. Διαχειρίζονται τις πληροφορίες. Δημιουργούν και συνθέτουν. Αξιολογούν και ανασχεδιάζουν. Στην περίπτωση των σχεδίων εργασίας, η παρουσίαση του θέματος με τη μορφή ιστογράμματος, αφορά ιδέες και αντιλήψεις των παιδιών οι οποίες οδηγούν σε πολλές κατευθύνσεις, εμβαθύνσεις και σε νέες ιδέες για το θέμα-πυρήνα. Το ιστόγραμμα με τις ιδέες των παιδιών μπορεί να μεταβάλλεται και να συμπληρώνεται, καθώς αναπτύσσεται το σχέδιο εργασίας.

Η διάρκεια, η εξέλιξη της πορείας και ο χρόνος ολοκλήρωσης κάθε σχεδίου εργασίας δεν μπορεί να οριστεί απόλυτα. Εξαρτάται από τα ενδιαφέροντα των παιδιών, που διαρκώς αναπτύσσονται, το μαθησιακό περιβάλλον, το διαθέσιμο χρόνο και τη δυνατότητα να βρεθούν οι σχετικές πηγές, τα μέσα και τα υλικά. Η πολυτροπικότητα των δραστηριοτήτων συμβάλλει στο να παραμένει αμείωτο το ενδιαφέρον των παιδιών.

Πρόκειται για φιλόδοξη πρακτική. Φιλοδοξεί να προσελκύσει τα παιδιά, τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς και την ευρύτερη κοινότητα να συνεργάζονται και να δημιουργούν προς όφελος όλων. Πηγή έμπνευσής της αποτέλεσαν οι επιτυχημένες διεθνείς εκπαιδευτικές προσπάθειες, όπως είναι η προσέγγιση Reggio Emilia στην Ιταλία (Hinckle, 1991), τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων για τα παιδιά και το πρόγραμμα Spectrum στις Η.Π.Α. (Gardner, 1991 και 2000). Συνδέεται ιστορικά με την προοδευτική εκπαίδευση στις αρχές του προηγούμενου αιώνα.

Χαρακτηριστικά καλών πρακτικών εκπαίδευσης υπάρχουν σε όλο τον κόσμο σε High Score τάξεις, και σε άλλα προγράμματα εμπνευσμένα από τους Piaget, Montessori, Vygotsky, Dewey και Bruner. Είναι παραδεκτό ότι οποιοδήποτε εκπαιδευτικό σύστημα, όσο ιδανικό και αν είναι, δεν μπορεί να εφαρμοστεί αυτούσιο σε άλλη χώρα, γιατί έχει τις ρίζες του στις τοπικές συνθήκες, δίνει όμως τη δυνατότητα αξιοποίησης και εφαρμογής κάποιων αρχών του (Gardner, 1991, 209-210). Για το λόγο αυτό τα χαρακτηριστικά καλών πρακτικών εκπαίδευσης τα συναντάμε σε όλον τον κόσμο.

Βασικές αρχές των σχεδίων εργασίας

Ο ρόλος των παιδιών

Η καινοτομία των σχεδίων εργασίας έγκειται στο γεγονός ότι καθιστά τα παιδιά πρωταγωνιστές του προγράμματος.

Οι ιδέες, τα ενδιαφέροντα και οι προτιμήσεις των παιδιών κυριαρχούν. Η επιτυχία ενός σχεδίου εργασίας εξαρτάται από την αξιοποίηση των γνώσεων και των αντιλήψεων των παιδιών. Οι ιδέες και οι ερωτήσεις τους είναι οι κι-

νηπιαγωγικές δυνάμεις. Είναι σημαντικό, καθώς αναπτύσσεται το σχέδιο εργασίας, να μελετά ο εκπαιδευτικός τι γνωρίζουν τα παιδιά, τι δε γνωρίζουν και τι τα ενδιαφέρει να μάθουν κάθε φορά.

Τα παιδιά είναι εκείνα που θέτουν στόχους, επιλέγουν δραστηριότητες, σχεδιάζουν πορείες μάθησης. Προετοιμάζουν, για παράδειγμα, και πραγματοποιούν εξορμήσεις στο ευρύτερο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, προετοιμάζουν και παίρνουν συνεντεύξεις από ειδικούς, συλλέγουν αντικείμενα και πληροφορίες από άμεσες πηγές για κάποιο σκοπό, διαχειρίζονται τις πληροφορίες. Προσπαθούν να δώσουν εξηγήσεις, αναπτύσσουν θεωρίες, αναζητούν την αιτία, μελετούν τη σχέση μορφής και λειτουργίας, επανεξετάζουν θεωρίες. Κοινοποιούν τις ιδέες τους με πολλούς τρόπους. Ενθαρρύνονται να διδάσκουν τους άλλους. Ενθαρρύνονται να παράγουν χρήσιμα προϊόντα για διαφορετικούς λόγους. Στα σχέδια εργασίας κάθε παιδί συμμετέχει σύμφωνα με το δικό του τρόπο και ρυθμό. Οι ιδέες κάθε παιδιού δίνουν διαρκώς έναυσμα για γόνιμη ομαδική ανταλλαγή απόψεων.

Αναδυόμενοι στόχοι και δραστηριότητες

Αναδυόμενο πρόγραμμα δε σημαίνει απουσία προγραμματισμού. Ωστόσο, απαιτεί δομή και διάρθρωση. Κάθε σχέδιο εργασίας είναι ένα μοναδικό πακέτο διδακτικών στρατηγικών που διευκολύνει τον εκπαιδευτικό να οδηγήσει τα παιδιά στη διερεύνηση θεμάτων του πραγματικού τους κόσμου. Πρόκειται για μια πολυσύνθετη, αλλά ευέλικτη προσέγγιση, που συνδέει αβίαστα τη μάθηση με τη διδασκαλία.

Οι στόχοι στα σχέδια εργασίας είναι προσωπικοί ή συλλογικοί και τους θέτουν από την αρχή αλλά και κατά τη διαδικασία της έρευνας τα παιδιά. Οι ιδέες και τα ερωτήματα πηγάζουν από την καθημερινή ζωή των παιδιών. Εκφράζονται με πολλούς τρόπους, με τη συζήτηση, τη ζωγραφική, τη δραματοποίηση κ.ά. και καθορίζουν την εξέλιξη του σχεδίου εργασίας. Οι δραστηριότητες που αναδύονται είναι αυθεντικές και προκλητικές, γίνονται στο πλαίσιο της έρευνας και όχι για «διδακτικό σκοπό». Έχουν νόημα για τα ίδια τα παιδιά. Το μοντέλο διδασκαλίας είναι αλληλεπιδραστικό. Έμφαση δίνεται στις αλληλεπιδράσεις, στις αντιπαραθέσεις απόψεων, στις συζητήσεις, στις συμφωνίες, στις καταγραφές της πορείας και των ιδεών, στην ανατροφοδότηση.

Έμφαση δίνεται, επίσης, στις πολλαπλές προοπτικές λύσης ενός προβλήματος, ώστε, κάθε προοπτική να μπορεί να συνεισφέρει στη μάθηση όλων των παιδιών ανάλογα με τις ανάγκες, το ενδιαφέρον ή το μαθησιακό τους στυλ και να αναδεικνύει τις κλίσεις και τα ταλέντα τους.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

Ο εκπαιδευτικός είναι συνερευνητής, συνεργάτης, βοηθός, διαμεσολαβητής, καθοδηγητής σε θέματα τεχνικής και διευκολύνει όλη τη μαθησιακή διαδικασία, χωρίς να εξουσιάζει. Εξασφαλίζει ένα ελκυστικό, ασφαλές και πλούσιο σε ερεθίσματα περιβάλλον. Αξιοποιεί διάφορες πηγές πληροφόρησης, συνεργάζεται με τους γονείς και υποστηρίζει τις εκπαιδευτικές ανταλλαγές με την ευρύτερη κοινότητα με πολλούς τρόπους. Σχεδιάζει, λαμβάνοντας υπόψη τις πιθανές κατευθύνσεις που μπορεί να πάρει το σχέδιο εργασίας.

Ο εκπαιδευτικός υποστηρίζει τις προσπάθειες των παιδιών με κατάλληλες παρεμβάσεις. Οι παρεμβάσεις του φροντίζει να είναι μετρημένες, χωρίς να ανατρέπουν αυτό που κάνουν τα παιδιά. Αναγνωρίζει το δικαίωμα των παιδιών να κάνουν λάθη. Ενθαρρύνει τα παιδιά να εστιάζονται και να επεκτείνουν τις ιδέες τους συνεχώς, να δουν το πρόβλημα και τα λάθη που έγιναν και να φθάνουν στη γνώση. Σχεδιάζει τρόπους να προκαλεί και να διατηρεί το ενδιαφέρον των παιδιών. Βοηθά τα παιδιά να σκεφτούν, διατυπώνοντας ανοιχτές ερωτήσεις, τι θα ήθελαν να μάθουν, τι θα καταγράψουν, ποιες ερωτήσεις μπορούν να απευθύνουν στους ειδικούς, τι θα ήταν χρήσιμο να φέρουν στην τάξη για να το μελετήσουν και να το επεξεργαστούν, πού θα βρουν αυτό που χρειάζονται.

Δείχνει στα παιδιά ότι δε γνωρίζει όλες τις απαντήσεις, ότι θέλει να ψάξει μαζί τους και ότι ενδιαφέρεται να αναζητά και να βρίσκει σπουδαίες ιδέες, παροτρύνοντάς τα να κάνουν το ίδιο. Χρησιμοποιεί τις ερωτήσεις που έχει προετοιμάσει ως πιθανότητες. Παραμένει ανοιχτός στη ροή της συζήτησης. Γίνεται η μνήμη των παιδιών. Συχνά ανακεφαλαιώνει ό,τι έχει ειπωθεί. Όποτε είναι δυνατόν χρησιμοποιεί τα ονόματά τους. Αυτό βοηθά τα παιδιά να καταλάβουν ότι οι ιδέες τους είναι σημαντικές και καταγράφονται. Επίσης, τα βοηθά να θυμηθούν αυτά που είπαν και να επανέλθουν με νέες ιδέες (Cadwell, 1997, 70-71). Τέλος, προσπαθεί να βελτιώνει τις πρακτικές του, συνειδητοποιώντας ότι και ο ίδιος συνεχώς μαθαίνει.

Συνεργασία, συμμετοχή, σύμπνοια και συλλογικές αποφάσεις

Κατά την υλοποίηση των σχεδίων εργασίας δίνεται έμφαση στη συνεργασία των παιδιών, των εκπαιδευτικών, στη συμμετοχή των γονέων και της ευρύτερης κοινότητας, στη συλλογική αναζήτηση λύσεων. Το μαθησιακό περιβάλλον διευρύνεται. Ο εκπαιδευτικός, τα παιδιά, οι γονείς, οι επισκέπτες και άλλοι ενδιαφερόμενοι από την ευρύτερη κοινότητα συνεργάζονται και συνεισφέρουν στην ποιότητα του μαθησιακού περιβάλλοντος.

Τα παιδιά ενθαρρύνονται να εργάζονται σε μικρές ομάδες διαφορετικής σύνθεσης ως προς την ηλικία, τις ικανότητες και τις εμπειρίες για καλύτερη

επικοινωνία και αλληλεπίδραση, έτσι ώστε όλα να ωφελούνται. Ποικίλες ομάδες εργασίας δημιουργούνται για διαφορετικό σκοπό, έτσι ώστε κάθε παιδί να γίνεται μέλος διαφορετικών ομάδων. Οι εκπαιδευτικοί συνεργάζονται μεταξύ τους. Ανταλλάσσουν απόψεις, σχεδιάζουν νέους δρόμους για εξερεύνηση. Οι γονείς, σε όλες τις φάσεις του σχεδίου εργασίας, συμμετέχουν προσφέροντας πληροφορίες, βιβλία, υλικά, συνοδεύοντας τα παιδιά στις εξόδους τους, μοιράζοντας τις εμπειρίες τους, συχνά, ως ειδικοί σε κάποια θέματα, εκτελώντας χρέη γραφέα σε ειδικές περιστάσεις.

Τα παιδιά, όταν αναπτύσσεται ένα σχέδιο εργασίας, επισκέπτονται χώρους έξω από το σχολείο, πραγματοποιούν επιτόπιες έρευνες και συλλέγουν χρήσιμες πληροφορίες. Επίσης, ειδικοί επισκέπτονται το σχολείο προκειμένου να απαντήσουν σε ερωτήματα που έχουν υποβάλει τα παιδιά.

Αξιοποίηση πολλαπλών πηγών πληροφόρησης από το άμεσο περιβάλλον

Ένα από τα κύρια κριτήρια επιλογής ενός θέματος για διερεύνηση στα σχέδια εργασίας είναι η σχέση του θέματος με την προσωπική εμπειρία και τα βιώματα των μικρών παιδιών. Ένα θέμα που δεν έχει σχέση με τις εμπειρίες των παιδιών και του οποίου πτυχές δεν είναι παρατηρήσιμες στο άμεσο περιβάλλον, δεν επιτρέπει στα παιδιά να κάνουν υποθέσεις, προβλέψεις και ερωτήσεις, πράγματα που βρίσκονται στον πυρήνα της έρευνας και έτσι εξαρτώνται από τον εκπαιδευτικό περισσότερο αλλά και από άλλες δευτερογενείς πηγές.

Η καταγραφή

Ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία των σχεδίων εργασίας είναι η καταγραφή και η αξιοποίηση της από τον εκπαιδευτικό και από τα παιδιά. Ο εκπαιδευτικός καταγράφει προσεκτικά τις ιδέες των παιδιών και των συνεργατών τους, όπως αυτές εκφράζονται και παρουσιάζονται σε όλες τις φάσεις της ανάπτυξης του σχεδίου εργασίας. Οι καταγραφές αυτές χρησιμοποιούνται ως βάση για το σχεδιασμό των επόμενων βημάτων στην έρευνα του θέματος. Η καταγραφή του εκπαιδευτικού μπορεί να περιλαμβάνει δικές του παρατηρήσεις, εκτιμήσεις της πορείας και των αποτελεσμάτων του σχεδίου εργασίας, επισημάνσεις συναδέλφων και γονέων, φωτογραφήσεις δραστηριοτήτων, διάφορα σχόλια και συζητήσεις που γίνονται κατά τη διάρκεια της εργασίας των παιδιών, τα οποία ηχογραφούνται και απομαγνητοφωνούνται. Ειδικότερα, η μαγνητοφώνηση διευκολύνει τον εκπαιδευτικό να καταγράφει τα σχόλια, τις ερωτήσεις και τις ιδέες μιας ομάδας εργασίας και παράλληλα να υποστηρίζει μια άλλη ομάδα εργασίας.

Παράλληλα, τα παιδιά καταγράφουν με πολλούς τρόπους και όπως μπο-

ρούν, μόνα τους ή με τη βοήθεια ενηλίκων, ο,τιδήποτε σημαντικό παρατηρούν και ανακαλύπτουν κατά τη διερεύνηση του θέματος. Στις επισκέψεις εφοδιασμένα με τα κατάλληλα εργαλεία, π.χ. πίνακες, σημειωματάρια, μολύβια, χοντρούς μαρκαδόρους, μαγνητόφωνο κ.ά., κρατούν σημειώσεις και καταγράφουν ό,τι είναι εντυπωσιακό, ενδιαφέρον και χρήσιμο γι' αυτά.

Τα παιδιά είναι απαραίτητο να έχουν εργαστεί στο σχολείο και να έχουν εξοικειωθεί με την παρατήρηση, την καταγραφή και τη χρήση των «clipboards», προτού τα πάρουν μαζί τους για τις καταγραφές στο πεδίο έρευνας. Θα πρέπει να έχουν αναπτύξει κάποιες ικανότητες σε ικανοποιητικό βαθμό για το πώς να μετρούν, να κρατούν σημειώσεις, να κάνουν σχεδιαγράμματα, να σχεδιάζουν κ.ά. Η ικανότητα των παιδιών να είναι καλοί παρατηρητές αυξάνει με την εμπειρία. Είναι πολύ σημαντικό να μάθουν τα παιδιά να παρατηρούν και να κρατούν σημειώσεις.

Τα προϊόντα της δουλειάς των παιδιών και τα λειτουργικά κείμενα, όπως για παράδειγμα λίστες με τις πρώτες γνώσεις τους, κείμενα με τις πρώτες θεωρίες τους, ερωτηματολόγια με τα ερωτήματά τους, ιστογράμματα, επιστολές, ανακοινώσεις, σχεδιαγράμματα, πίνακες αναφοράς, κ.ά. αποτελούν είδος καταγραφής των ιδεών που αναπτύσσονται στα σχέδια εργασίας.

Οι παραπάνω καταγραφές τοποθετούνται στο φάκελο του σχεδίου εργασίας. Η καταγραφή είναι σημαντική, γιατί εξυπηρετεί πολλούς σκοπούς, όπως πληροφορεί και κατευθύνει την εκπαιδευτική διαδικασία, βοηθά τα παιδιά να νιώθουν ότι η εργασία τους έχει αξία, δίνει τη δυνατότητα στους ενδιαφερόμενους γονείς και συναδέλφους να μελετήσουν, να αξιολογήσουν και να αναγνωρίσουν τη μεγάλη σε έκταση και βάθος μάθηση που επιτυγχάνεται με αυτήν την προσέγγιση.

Ο χρόνος

Για την εξερεύνηση και τη δημιουργία ο εκπαιδευτικός δίνει αρκετό χρόνο στα παιδιά. Επιτρέπει σ' αυτά να ακούν, να παρατηρούν, να διερευνούν τη λεπτομέρεια και τις σχέσεις, να απολαμβάνουν και να εκτιμούν την ομορφιά, να καταγράφουν και να αναπτύσσουν συνεχώς ιδέες και ερωτήματα, να κάνουν υποθέσεις, επαληθεύσεις, συγκρίσεις, να δοκιμάζουν διάφορες λύσεις αλλά και να εκφράζουν τις νέες ιδέες που αναπτύσσουν, με ποικίλους τρόπους, σύμφωνα με τον προσωπικό τους ρυθμό.

Ο χώρος

Ο χώρος, λειτουργικός, οργανώνεται σε πλούσιες και ελκυστικές γωνιές. Προκαλεί τα παιδιά να εξερευνήσουν, να πειραματιστούν και να επικοινωνήσουν. Επιτρέπει τη μετακίνηση από τη μια δραστηριότητα στην άλλη με άνε-

ση. Επιτρέπει την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση με το ευρύτερο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον. Συνδέει το σχολείο με το σπίτι. Μπορεί να αναδιοργανώνεται ανάλογα με τις ανάγκες. Τα παιδιά, για παράδειγμα, αποφασίζουν να δημιουργήσουν μια γωνιά στο χώρο, ένα ζαχαροπλαστείο, ένα ανθοπωλείο, φυτώριο, ένα εργαστήρι κ.ά. ανάλογα με το θέμα του σχεδίου εργασίας, η οποία χρησιμεύει για να εμπλουτίσει τις εμπειρίες και τις αναπαραστάσεις. Τα υλικά, καλά οργανωμένα στο χώρο, ελκυστικά, αναπτυξιακά κατάλληλα, προκαλούν το ενδιαφέρον και ενεργοποιούν τα παιδιά να εργαστούν με αυτά και να τα χρησιμοποιήσουν με πολλούς τρόπους.

Πολυτροπική έκφραση και δημιουργία

Στο σχέδιο εργασίας δίνεται έμφαση στις πολυτροπικές δημιουργικές δραστηριότητες. Τα παιδιά ενθαρρύνονται να επιλέγουν τα υλικά προκειμένου να ανακαλύψουν, να παρουσιάσουν συμβολικά αυτά που αναζητούν, αυτά που αισθάνονται και γνωρίζουν. Επιλέγουν, για παράδειγμα, τις κούκλες για να παίξουν κουκλοθέατρο, μολύβια για να γράψουν, δαχτυλομπογιές για να ζωγραφίσουν στο καβαλέτο, πηλό για να φτιάξουν γλυπτά. Τα υλικά προσφέρουν δυνατότητες αλλά και περιορισμούς. Χρησιμοποιούνται και παρουσιάζονται με πολλούς τρόπους, μεταμορφώνονται. Ο εκπαιδευτικός συζητά με τα παιδιά ποιο είναι το πιο κατάλληλο υλικό, ή τα πιο κατάλληλα υλικά σε συνδυασμό για να παρουσιάσουν μια νέα ιδέα. Τι μπορούν να δημιουργήσουν με αυτά. Τα βοηθά να επιλέγουν τα ίδια τη γραμμή, το ύφος, το χρώμα, τη φόρμα που πρόκειται να χρησιμοποιήσουν. Οι δημιουργίες των παιδιών θεωρούνται μέσα έρευνας, έκφρασης και επικοινωνίας. Οι παραγωγές των παιδιών δεν είναι μόνο διακοσμητικά προϊόντα για το σχολείο ή το σπίτι. Δεν είναι απλή αναπαραγωγή της πραγματικότητας. Γίνονται αντικείμενα παρατήρησης και συζήτησης που οδηγούν σε νέες παρατηρήσεις και αναπαραστάσεις, επαναλήψεις και αναθεωρήσεις.

Τα παιδιά σκέφτονται, αποφασίζουν και επανεξετάζουν συνεχώς με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού. Καθώς δημιουργούν, ανακαλύπτουν το πολυσύνθετο δίκτυο των σχέσεων, την αλληλεξάρτηση και εκφράζουν τη μοναδική τους σχέση με τα πράγματα στο περιβάλλον, με διάφορους τρόπους (Cadwell, 1997, 37-38). Ανάλογα με αυτό που ενδιαφέρονται να αναπαραστήσουν και τα μέσα που διαθέτουν επιλέγουν και τον τρόπο. Κάθε τρόπος που επιλέγουν είναι μοναδικός.

Το σχέδιο είναι ταυτοχρονικό και έχει χωρητικότητα. Έτσι, στην περίπτωση της εικονιστικής αναπαράστασης τα παιδιά αναπαριστούν τις πιο σημαντικές οπτικές εμπειρίες που θυμούνται, αλλά και τον τρόπο που συνδέονται μεταξύ τους όσα τα εντυπωσίασαν. Η αλληλουχία και ο χρόνος είναι θε-

μελιώδη χαρακτηριστικά του λόγου. Η ανάκληση των γεγονότων με το λόγο αποδίδει την εμπειρία με διαφορετικό τρόπο. Πρόκειται για δυο διαφορετικές αφηγήσεις μη αλληλομεταφράσιμες (Kress, 2002, 32-57).

Η διαθεματικότητα

Τα παιδιά, καθώς εμπλέκονται σε πραγματικές και σε βάθος μελέτες θεμάτων, αναπτύσσουν ιδέες, ικανότητες, στάσεις και αξίες. Η διδασκαλία αποσπασματικών γνώσεων, η απομνημόνευση, η εξάσκηση δεξιοτήτων, κατά τομείς ανάπτυξης ή κατά μάθημα, δεν έχουν σχέση με τα σχέδια εργασίας.

Χρήσιμες και διερευνητικές δραστηριότητες, διαθεματικού χαρακτήρα, που έχουν νόημα για τα ίδια τα παιδιά, συνδέουν το σχέδιο εργασίας που αναπτύσσεται στην τάξη με μαθησιακές περιοχές, όπως για παράδειγμα τα Μαθηματικά, τα Εικαστικά, οι Φυσικές Επιστήμες κ.ά. Στο τέλος της έρευνας, ο εκπαιδευτικός εκτιμά την αβίαστη σύνδεση των επιδιώξεων του προγράμματος με τις δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν κατά την πορεία της δράσης.

Η Επικοινωνία, η Γλώσσα και η Τεχνολογία έχουν κυρίαρχη θέση και διατρέχουν κάθε σχέδιο εργασίας, ανεξάρτητα από το θέμα που επιλέγεται. Όσον αφορά την Επικοινωνία, σε κάθε σχέδιο εργασίας, ανεξάρτητα από το θέμα, οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται είναι κυρίως συλλογικές και ευνοούν την αλληλεπίδραση, τη διαπραγμάτευση και την αντιπαράθεση. Ευνοούν, επίσης, τις αναπαραστάσεις και την παρουσίαση δεδομένων με πολλούς τρόπους. Άλλωστε, η Γλώσσα έχει εξ ορισμού διαθεματικό χαρακτήρα. Όσον αφορά την Τεχνολογία, (μαγνητόφωνο, φωτογραφική μηχανή, κάμερα, υπολογιστής κ.ά.) μπορεί να υποστηρίξει την ανάπτυξη δραστηριοτήτων, ανεξάρτητα από τη θεματική επιλογή.

Η αξιολόγηση

Τα σχέδια εργασίας αποτελούν το συμπαγές πλαίσιο και μέσον που προκαλεί τα παιδιά να χρησιμοποιούν πολλαπλές ευφυΐες (Gardner, 1991), να διαπιστώνουν ταλέντα αλλά και αδυναμίες, να αναπτύσσονται ως ολόκληρα και να μαθαίνουν συνεχώς. Οι σχετικές πληροφορίες που συλλέγονται και καταγράφονται συνθέτουν την εικόνα των παιδιών και είναι χρήσιμες σε εκπαιδευτικούς και γονείς να παίρνουν αποφάσεις για εκπαιδευτικές παρεμβάσεις (Gardner, 1991, 206-207).

Η αξιολόγηση στα σχέδια εργασίας είναι συνεχής, όπως και η μαθησιακή διαδικασία και στηρίζεται στη συνεχή καταγραφή της μάθησης. Καταγράφοντας σε όλες τις φάσεις τις γνώσεις, τις αποφάσεις, τις επανεξετάσεις και τις πρωτοβουλίες των παιδιών, ο εκπαιδευτικός συλλέγει αξιόπιστο υλικό για

την αξιολόγηση της ανάπτυξης κάθε παιδιού (Katz, 1993). Καταγραφές όπως: οι φωτογραφίες δραστηριοτήτων, οι μαγνητοφωνήσεις συνομιλιών, οι αυθεντικές παραγωγές των παιδιών, παρατηρήσεις και σχόλια του εκπαιδευτικού και των γονέων γίνονται αντικείμενο αυτοαξιολόγησης και συνεργατικής αξιολόγησης.

Φυσικά, η αξιολόγηση του σχεδίου εργασίας επικεντρώνεται κυρίως στο ενδιαφέρον των παιδιών, τη συμμετοχή, τη συνεργασία, τη δημιουργία και την επικοινωνία. Ανεξάρτητα από το τελικό προϊόν, η διαδικασία της ανάπτυξης σχεδίων εργασίας αποτελεί ένα προκλητικό, μεθοδολογικό εργαλείο μάθησης, μια εναλλακτική μορφή προσέγγισης της γνώσης. Ακόμη και αν δεν υλοποιείται ένα σχέδιο εργασίας στην τάξη, όπως επιθυμεί ο εκπαιδευτικός που το υποστηρίζει, η αμφιβολία και η αβεβαιότητα είναι μέσα στη δέσμευση που έχει κάνει να τολμά καινοτομίες, να πειραματίζεται και να θέτει υψηλούς στόχους.

Στα σχέδια εργασίας δίνεται έμφαση, επίσης, στην κοινοποίηση της πορείας και των αποτελεσμάτων της έρευνας στην ευρύτερη κοινότητα. Όταν ολοκληρώνεται ένα σχέδιο εργασίας, τα παιδιά είναι δραστήρια, νιώθουν χαρά και περηφάνεια. Θέλουν να μοιραστούν αυτά που έμαθαν με τους άλλους. Στην προσπάθειά τους να οργανώσουν την παρουσίαση και να διηγηθούν τη δράση, αναβιώνουν την εμπειρία με την επακόλουθη σκέψη και τα συναισθήματα. Ανακεφαλαιώνουν ό,τι έχουν πετύχει στην τάξη νωρίτερα και αναδημιουργούν τη γνώση σε νέα φόρμα, για να την παρουσιάσουν σε ένα νέο διαφορετικό κοινό, με νέους, πρωτότυπους και κατάλληλους τρόπους. Πρόκειται για σπουδαία ευκαιρία που δίνεται στα παιδιά προκειμένου να αξιολογήσουν, για ένα συγκεκριμένο πραγματικό σκοπό, ό,τι έγινε τις προηγούμενες μέρες και βδομάδες στην τάξη.

Επειδή, συνήθως, είναι πάρα πολλά αυτά που θα μπορούσαν να πουν, επιλέγουν ορισμένα που λένε καλύτερα την «ιστορία». Το σχέδιο εργασίας έχει αρχή, μέση και τέλος, μοιάζει με μια καλή ιστορία που μπορεί κανείς να τη διηγηθεί (Katz & Chard, 1989).

Τα παιδιά συζητούν, για παράδειγμα, και επιλέγουν τις ζωγραφιές και τις κατασκευές που θα εκθέσουν, τους θεματικούς πίνακες, τα κείμενα, τα μεγάλα βιβλία, τα σχεδιαγράμματα, τις φωτογραφίες από τις επισκέψεις, διάφορες καταγραφές, απομαγνητοφωνήσεις κειμένων. Οργανώνουν το χώρο για τα εκθέματα. Φτιάχνουν αφίσες και προσκλήσεις. Αν αποφασίσουν να παρουσιάσουν μια παράσταση δραματοποίησης, χορού κ.ά. σκέφτονται για τους ρόλους, τα κοστούμια, τα σκηνικά, τη μουσική. Πρόκειται για μικρότερα σχέδια εργασίας μέσα στο σχέδιο εργασίας. Τέλος, η παρουσίαση του σχεδίου εργασίας επιτρέπει στους ενήλικες να μοιραστούν τη χαρά των παι-

διών τους και να αξιολογήσουν την πρόοδό τους.

Φάσεις του σχεδίου εργασίας και ενδεικτικές δραστηριότητες

Κάθε σχέδιο εργασίας είναι μοναδικό και εξαρτάται από το μαθησιακό περιβάλλον κάθε σχολείου. Οι άνθρωποι, οι σχέσεις, οι στάσεις, οι αξίες τους, ο τόπος, ο χώρος, τα αντικείμενα, όλα συμβάλλουν στη μοναδικότητα κάθε σχεδίου εργασίας. Περιλαμβάνουν, όμως, όλα τα σχέδια εργασίας συγκεκριμένα στοιχεία-φάσεις, τα οποία μπορεί και να επαναλαμβάνονται στην πορεία.

Προβληματισμός και ορισμός του θέματος

- Τα παιδιά εκφράζουν με πολλούς τρόπους το αμείωτο ενδιαφέρον τους για ένα θέμα. Το θέμα αναδεικνύεται ως αντικείμενο διερεύνησης από τα παιδιά.
- Το θέμα ορίζεται ως αντικείμενο διερεύνησης από τα παιδιά και τον εκπαιδευτικό.
- Τα παιδιά εκφράζουν και καταγράφουν τις γνώσεις τους γύρω από το θέμα με πολλούς τρόπους.

Κατά τον προβληματισμό τα παιδιά δραστηριοποιούνται έντονα γύρω από ένα θέμα. Συζητούν, ρωτούν, ανταλλάσσουν ιδέες, ζωγραφίζουν, δραματοποιούν, πειραματίζονται με τα υλικά κ.ά. Παράλληλα, ο εκπαιδευτικός παρακολουθεί το αμείωτο ενδιαφέρον των παιδιών. Προκαλεί συζητήσεις και νέους προβληματισμούς. Σχεδιάζει τρόπους υποστήριξης της πιθανής έρευνας που θα ακολουθήσει και προβλέπει πιθανές κατευθύνσεις και γραμμές. Σκέπτεται για την εξασφάλιση των εργαλείων έρευνας, των υλικών και των πληροφοριών γενικά. Τέλος, η ομάδα εργασίας ορίζει με σαφήνεια το θέμα που πρόκειται να διερευνηθεί. Καταγράφονται οι πρώτες ιδέες και οι γνώσεις των παιδιών για το θέμα.

Ενδεικτικές δραστηριότητες

«*ΤΟ ΠΑΓΩΤΟ*» ορίζεται ως θέμα του σχεδίου εργασίας.

«*Τα παγωτά που προτιμώ*»: Κατασκευή ενός εικονογραφημένου βιβλίου με τις πρώτες ζωγραφιές, τις ιδέες και τις μνήμες των παιδιών γύρω από το θέμα.

Α΄ Φάση: Σχεδιασμός του σχεδίου εργασίας. Προτάσεις από τα παιδιά και τον εκπαιδευτικό

- Τα παιδιά εκφράζουν και καταγράφουν τις ιδέες και τις γνώσεις τους γύρω από το θέμα με πολλούς τρόπους.
- Καταγράφονται όλα τα ερωτήματα που διατυπώνονται.
- Καταγράφεται ένα προσχέδιο εργασίας/δράσης προκειμένου να δοθούν απαντήσεις στα ερωτήματα.
- Ενημερώνονται οι γονείς και ευαισθητοποιείται η κοινότητα.

Κατά την πρώτη φάση ανάπτυξης του σχεδίου εργασίας αξιολογείται τι είναι γνωστό στα παιδιά και τι τα ενδιαφέρει πραγματικά. Ο εκπαιδευτικός συνεχίζει να διατυπώνει ανοιχτές ερωτήσεις, να προκαλεί συζητήσεις και δράσεις, να διερευνά τις εμπειρίες, τις γνώσεις και τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Οι ιδέες και οι αντιλήψεις τους καταγράφονται και παρουσιάζονται με πολλούς τρόπους. Σχεδιάζεται για παράδειγμα, ένα ιστόγραμμα ιδεών. Παράλληλα, καταγράφονται όλα τα ερωτήματα που αναδύονται και τα οποία προκαλούν την πραγματική περιέργεια να απαντηθούν και ωθούν τα παιδιά σε δραστηριότητες που θα αναλάβουν στην επόμενη φάση. Στη συνέχεια, τα παιδιά με την υποστήριξη του εκπαιδευτικού επεξεργάζονται ένα προσχέδιο εργασίας, ένα πλαίσιο διερεύνησης, με το οποίο ορίζουν τις ενέργειες που πρέπει να κάνουν, τους χώρους που θα επισκεφθούν και τα πρόσωπα που πρόκειται να προσκαλέσουν στο νηπιαγωγείο ως ειδικούς για να πάρουν περισσότερες πληροφορίες. Τέλος, ενημερώνουν τους γονείς με επιστολές και ζητούν την υποστήριξή τους. Στην Α΄ Φάση επιδιώκεται η ευαισθητοποίηση της κοινότητας.

Ενδεικτικές δραστηριότητες Α΄ Φάσης

Σχήμα 1. Εννοιολογικός χάρτης με τις ιδέες των παιδιών

<p>ΤΙ ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΓΩΤΑ</p> <ul style="list-style-type: none"> • ΤΡΩΜΕ ΠΑΓΩΤΟ ΣΤΟ ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟ • ΤΟ ΠΑΓΩΤΟ ΕΙΝΑΙ ΚΡΥΟ • ΤΟ ΠΑΓΩΤΟ ΛΙΩΝΕΙ • ΤΟ ΠΑΓΩΤΟ ΦΤΙΑΧΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΓΑΛΛΑ • ΥΠΑΡΧΕΙ ΠΑΓΩΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ • Η ΜΑΜΑ ΦΤΙΑΧΝΕΙ ΠΑΓΩΤΟ • ΑΓΟΡΑΖΟΥΜΕ ΠΑΓΩΤΟ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ 	<p>ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ</p> <p>Από τι φτιάχνεται το παγωτό; Πού πουλάνε παγωτά; Τι παγωτά υπάρχουν; Πώς βάζουν το παιχνίδι μέσα στο παγωτό; Πόσο κοστίζει το παγωτό;</p>
--	---

ΠΡΟΣΧΕΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- *ΝΑ ΦΤΙΑΞΟΥΜΕ ΠΑΓΩΤΟ*
- *ΝΑ ΦΕΡΟΥΜΕ ΣΥΝΤΑΓΕΣ*
- *ΝΑ ΕΠΙΣΚΕΦΤΟΥΜΕ ΕΝΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΠΟΥ ΦΤΙΑΧΝΕΙ ΠΑΓΩΤΑ*
- *ΝΑ ΦΤΙΑΞΟΥΜΕ ΕΝΑ ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΑΣ*
- *ΝΑ ΕΠΙΣΚΕΦΤΟΥΜΕ ΕΝΑ ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟ*

Β' Φάση: Υλοποίηση της δράσης. Διερεύνηση και εμπλουτισμός του θέματος με πολλούς τρόπους

- Δημιουργούνται ομάδες εργασίας σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών.
- Προετοιμάζεται και πραγματοποιείται η έρευνα πεδίου.
- Καταγράφονται οι νέες πληροφορίες με πολλούς τρόπους.
- Παρουσιάζονται οι νέες ιδέες με πολλούς τρόπους.

Σε αυτή τη φάση δίνονται ευκαιρίες στα παιδιά να δραστηριοποιούνται σε μικρές ομάδες, να συλλέγουν πληροφορίες από άμεσες πηγές, να προετοιμάζουν και να πραγματοποιούν εξορμήσεις στο ευρύτερο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, να προετοιμάζουν και να παίρνουν συνεντεύξεις από ειδικούς, να πραγματοποιούν σχετικά πειράματα κ.ά. Τα παιδιά συζητούν τις εμπειρίες τους, ανταλλάσσουν και διαχειρίζονται τις πληροφορίες, μοιράζονται απαντήσεις. Ζωγραφίζουν, γράφουν, μετρούν, κατασκευάζουν, αποθηκεύουν στοιχεία, δραματοποιούν, πειραματίζονται κ.ά.

Συχνά, η ανάγκη για περισσότερες πληροφορίες οδηγεί τα παιδιά να αναζητήσουν νέες πιθανές πηγές. Νέα ενδιαφέροντα και νέες ερωτήσεις αναδύονται, οι οποίες συχνά οδηγούν σε νέους προγραμματισμούς δραστηριοτήτων που δεν είχαν προβλεφθεί και καταγραφεί κατά την Α' Φάση στο προσχέδιο εργασίας. Αυτή η πολυεπίπεδη φάση του σχεδίου εργασίας είναι και η μακρύτερη ως προς την διάρκεια.

Ενδεικτικές δραστηριότητες Β΄ Φάσης

ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Καταγραφή των φάσεων συσκευασίας παγωτού στο εργοστάσιο, που επισκέπτονται τα παιδιά (φωτογράφιση).

Καταγραφή της θερμοκρασίας κατά την πήξη του παγωτού (διαγράμματα).

Μαγνητοφώνηση συνεντεύξεων.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ- ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΙΔΕΩΝ

Κατασκευή ενός ψυγείου φορητού στο σχολείο (με κούτες, λάστιχα, καλώδια κ.ά.), μετά από την προγραμματισμένη επίσκεψη στο εργοστάσιο και με τη βοήθεια καταγραφών που έγιναν κατά την επίσκεψη.

Κατασκευή τιμοκαταλόγων για το ζαχαροπλαστείο του σχολείου, μετά την προγραμματισμένη επίσκεψη στο ζαχαροπλαστείο.

Κατασκευή μιας διαφημιστικής αφίσας για το ζαχαροπλαστείο του σχολείου.

Γ΄ Φάση: Αξιολόγηση. Κλείσιμο και πανηγυρική παρουσίαση του θέματος

- Προετοιμασία της παρουσίασης του σχεδίου εργασίας και επιλογή των αντιπροσωπευτικότερων καταγραφών από τα παιδιά και τον εκπαιδευτικό.
- Ετοιμασία του φακέλου του σχεδίου εργασίας.
- Παρουσίαση του σχεδίου εργασίας στην κοινότητα.
- Αξιολόγηση της πορείας και των αποτελεσμάτων του σχεδίου εργασίας.
- Σύνδεση με το επόμενο σχέδιο εργασίας.

Ενδεικτικές δραστηριότητες Γ΄ Φάσης

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Οργανωμένη έκθεση των έργων των παιδιών.

Θεατρική παράσταση.

Λειτουργία του ζαχαροπλαστείου στο σχολείο.

Κατασκευή ενός άλμπουμ με θέμα: «ΣΧΕΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΤΟ ΠΑΓΩΤΟ».

Εκτιμήσεις εκπαιδευτικού

Σύνδεση του σχεδίου εργασίας με τις επιδιώξεις και τους στόχους του επίσημου προγράμματος.

Τα παιδιά συμμετείχαν στο σχέδιο εργασίας με ενθουσιασμό. Σε δραστηριότητες που είχαν νόημα και σκοπό για τα ίδια:

- Συνεργάστηκαν και ανέλαβαν πρωτοβουλίες.
- Αναζήτησαν πληροφορίες από διάφορες πηγές.
- Ασκήθηκαν να παρατηρούν και να καταγράφουν.
- Συζήτησαν, έθεσαν ερωτήσεις, επιχειρηματολόγησαν και εμπλούτισαν το λεξιλόγιό τους.
- Δούλεψαν με διάφορους τύπους κειμένων όπως: κείμενα με οδηγίες χρήσης (ανάγνωση συνταγής-γραφή συνταγής), απαριθμητικά κείμενα (λίστες), ενημερωτικά (επιστολές), λογοτεχνικά κ.ά.
- Πήραν συνεντεύξεις.
- Μέτρησαν και χειρίστηκαν τους αριθμούς σε πραγματικές καταστάσεις (κατασκευή καταλόγων με τιμές, μετρήσεις υλικών κατά την παρασκευή παγωτού, αγορά και πώληση παγωτού-δραματοποίηση κ.ά.).
- Δούλεψαν με τα σχήματα (με φόρμες που χρησιμοποιήθηκαν κατά την παρασκευή παγωτού).
- Δούλεψαν με τις ιδιότητες του παγωτού (χρώμα-σχήμα-υφή-θερμοκρασία) κατά την εκτέλεση συνταγών.
- Έμαθαν για την εργασία (επίσκεψη στο εργοστάσιο).
- Δραματοποίησαν το παγωτατζίδικο στην τάξη.
- Ζωγράρισαν και έκαναν πρωτότυπες κατασκευές με διάφορα υλικά.
- Παρουσίασαν τις ιδέες τους με πολλούς τρόπους.
- Χρησιμοποίησαν την τεχνολογία (μαγνητόφωνο και φωτογραφική μηχανή).
- Επισκέφθηκαν χώρους έξω από το σχολείο και εξερεύνησαν το ευρύτερο ανθρωπογενές περιβάλλον.

Βιβλιογραφία

Βαρνάβα-Σκούρα., Τζ. (επιστημονική ευθύνη) (1998). *Το παιδί και η γραφή: Μια σχέση κλειδί για τη διά βίου μάθηση. Η δομητική προσέγγιση της γλώσσας. Διήμερο σεμινάριο στα πλαίσια του ευρωπαϊκού έτους για τη διά βίου μάθηση.* ΥΠΕΠΘ -Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: ΟΕΔΒ.

- Βαρνάβα-Σκούρα., Τζ. (επιμέλεια). (1998). *Γραφή και Ανάγνωση. Δραστηριότητες και βοηθήματα για την τάξη.* τόμ. 1-3. ΥΠΕΠΘ- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: ΟΕΔΒ.
- Cadwell., L. B. (1997). *Bringing Reggio Emilia Home.* N.Y.: Teachers College Press.
- Edwards, C., Candini, C., Forman, G. (Eds) (1993). *Reggio Emilia Approach: Advanced Reflexions. The hundred languages of children.* Norwood N.J.: Ablex. European Commission (2000). *European Report on Quality of school education. Sixteen Quality Indicators.*
- Gardner, H. (1991). *The unschooled mind. How children think and how schools should teach.* N.Y.: Basic Books.
- Gardner, H. (2000). *The discipline mind beyond facts and standardized tests, the K-12 education that every child deserves.* N.Y.: Penguin books.
- Hinckle, P. (1991, December 2). A School Must Rest on the Idea That All Children Are Different Early Childhood Education in Reggio Emilia, Italy. The Best Schools in the World, *Newsweek*, pp.60-64.
- Katz, L. (1993). What can we learn from Reggio Emilia. In C. Edwards, C. Candini, & G. Forman (Eds), *Reggio Emilia Approach: Advanced Reflexions. The hundred languages of children.* Norwood N.J.: Ablex.
- Katz, L. (1995). *Talks with teachers of young children: A collection.* Norwood, N.J.: Ablex.
- Katz, L., & Chard, S. (1989). *Engaging children's mind. The project approach.* Norwood, N.J.: Ablex.
- Kress, G. (2002). Γλώσσα και εκπαίδευση στο νέο επικοινωνιακό τοπίο. *Γέφυρες*, 3.
- Krogh, S.(1995). *The intergrated early childhood curriculum.* New York: McGraw-Hill.
- Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση.* Αθήνα: Μ. Γρηγόρης.
- Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Στρατηγικές Διδασκαλίας: Η Κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη.* Αθήνα: Gutenberg.
- OECD (2001). *Starting Strong: Early Childhood Education and Care.*